

DAVLATNING BARQAROR RIVOJLANISHIDA IQTISODIY TIZIMNING O'RNI VA AHAMIYATI

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Iqtisodiyot fakulteti

PTI-75 guruh talabasi

Turg'unboyeva Nozima Muzaffar qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada iqtisodiyotni davlat miqyosida barqarorlashtirish va mazkur sohadagi muammolarning kelib chiqishi va ularning oqibatlari yoritib beriladi.

Kalit so'zlar: Jahon iqtisodiyoti, raqobatbardoshlik, investitsion faollik, iqtisodiy barqarorlik, valyuta tizimi, inflatsiya.

Kirish: Har bir davlatning taraqqiyot darajasi, xalq farovonligi va ijtimoiy barqarorligi avvalo uning iqtisodiy salohiyati bilan belgilanadi. Iqtisodiyot — bu jamiyat hayotining asosi, davlatning siyosiy mustaqilligi va ijtimoiy barqarorligining kafolatidir. Mustahkam iqtisodiy poydevorsiz hech bir mamlakat uzoq muddatli rivojlanishga erisha olmaydi. Bugungi globallashuv sharoitida mamlakatlar o'rtasidagi raqobat, avvalo, iqtisodiy kuch-quvvat bilan o'lchanadi. Shu bois har bir davlat o'z iqtisodiy tizimini mustahkamlash, milliy ishlab chiqarishni rivojlantirish, eksport salohiyatini kengaytirish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etishga alohida e'tibor qaratadi. Iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi nafaqat davlat byudjetini to'ldiradi, balki yangi ish o'rinlarini yaratadi, aholining turmush darajasini oshiradi va mamlakatning xalqaro nufuzini yuksaltiradi. Shu nuqtayi nazardan, iqtisodiyotning davlat rivojlanishidagi o'rni beqiyos bo'lib, u barcha sohalar faoliyatining poydevorini tashkil etadi.

Adabiyotlar sharhi:

B.Y.Hodiyev va Sh.Sh.Shodmonovlarning fikracha, Bugungi kunda jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi hamon davom etib turishi, dunyoning turli mintaqalarida sodir bo'layotgan qarama-qarshiliklarning kuchayib borishi, jahon bozorida

vaziyatning tez o'zgarayotgani dunyoning ko'plab mamlakatlarida investitsion faollikning susayishi, real iqtisodiyotda ishlab chiqarishning o'sish sur'ati pasayib borishi ro'y berib, jahon bozorida xarid talabining kamayishi davom etmoqda, ishsizlik darajasi yuqoriligicha qolmoqda, ijtimoiy keskinlik kuchaymoqda. Bundan tashqari mamlakatimizdagi ayrim sohalar, tarmoqlar va kompaniyalarda eksport hajmi kamayib, import hajmi oshib ketishi, ko'plab kapital mablag'lar sarflanishiga qaramay ishlab chiqarish hajmi va mehnat unumdorligining pasayib ketishi fan-texnika taraqqiyoti yuz berib, yangi texnika va texnologiyalarning kirib kelishiga qaramay ketgan xarajatlar va mahsulot tannarxi pasayish o'rniga aksincha, oshishi holati yuz berishi, valyuta munosabatlarining tartibga solinmaganligi, naqd pul bilan naqd pulsiz hisob-kitoblar o'rtasida farq mavjudligi kabi noxush holatlar sodir bo'lib turibdi¹.

Yuqorida ko'rsatilgan muammolar dolzarbdir. Valyuta tizimidan tortib hattoki ishsizlar sur'atining o'sishi global muammo hisoblanadi. Ish bilan bandlikning oqil tuzilmasini yaratish maqsadida kasbiy o'qitish, qayta tayyorlash va kichik biznes va xususiy tadbirkorlik asosida o'z o'zini ish bilan band qilishga amaliy yordam berishni ta'minlash lozim.

Iqtisodiyot va davlat taraqqiyoti sohasidagi yana bir nufuzli shaxs Jon Meynard Keynsdir. Keyns laissez-faire kapitalizmining klassik iqtisodiy nazariyasiga qarshi chiqdi va to'liq bandlikni ta'minlash va iqtisodiy tebranishlarni barqarorlashtirish uchun davlatning iqtisodiyotga aralashuvini yoqladi. Uning g'oyalari zamonaviy makroiqtisodiy nazariyaga asos soldi va ko'plab mamlakatlarda ijtimoiy farovonlik siyosatining rivojlanishiga ta'sir ko'rsatdi. Keyns iqtisodi 20-asr o'rtalarida hukmron iqtisodiy paradigmaga aylandi va G'arb demokratiyalarining iqtisodiy siyosatini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynadi.²

Prezidentimiz ta'kidlaganidek: "Tobora chuqurlashib borayotgan jahon moliyaviy inqirozi mamlakatimizga ta'sir ko'rsatmaydi, bizni chetlab o'tadi degan xulosa chiqarmaslik kerak. Masalani bunday tushunish o'ta soddalik, aytish

¹ B.Y. XODIYEV, SH.SH. SHODMONOV IQTISODIYOT NAZARIYASI (DARSLIK) 2017

² Z.T. G AIBNAZARO VA, SH.A. ISAM UX AM ETOV IQTISODIY OT NAZARIYASI 2020

mumkinki, kechirib bo'lmaz xatodir". Iqtisodiyotimizning jahon xo'jalik va moliyaviy-iqtisodiy tizimiga integratsiyalashuv jarayoni tobora chuqurlashib borayotganini hisobga olganda, jahon moliyaviy inqirozi, uning oqibatlari O'zbekistonga ham salbiy ta'sir ko'rsatish mumkinligi haqida fikr yuritilgan. Lekin, yuzaga kelgan barcha muammo va qiyinchiliklarga qaramay, 2008 yilda iqtisodiyotimizning nafaqat barqaror faoliyat ko'rsatishiga, shuningdek, uning o'sish suratlarini izchil ta'minlashga erishildi.

Muhokama va natijalar:

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Iqtisodiyotni rivojlantirish va kambag'allikni qisqartirishga oid davlat siyosatini tubdan yangilash chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoniga muvofiq bugungi kunda O'zbekistonda iqtisodiyotni tartibga solish chora tadbirlari amalga oshirilmoqda. Iqtisodiyotni erkinlashtirish va bozor mexanizmlarini keng joriy qilish tamoyillariga asoslangan islohotlarning yangi bosqichida davlatning iqtisodiyotdagi rolini kamaytirish va xususiy sektorning ishtirokini kengaytirish bo'yicha navbatdagi ishlarning natijadorligini oshirish bugungi kunda iqtisodiyotni boshqarishning aniq, shaffof va natijaga yo'naltirilgan mexanizmini ishlab chiqishni taqozo etmoqda.

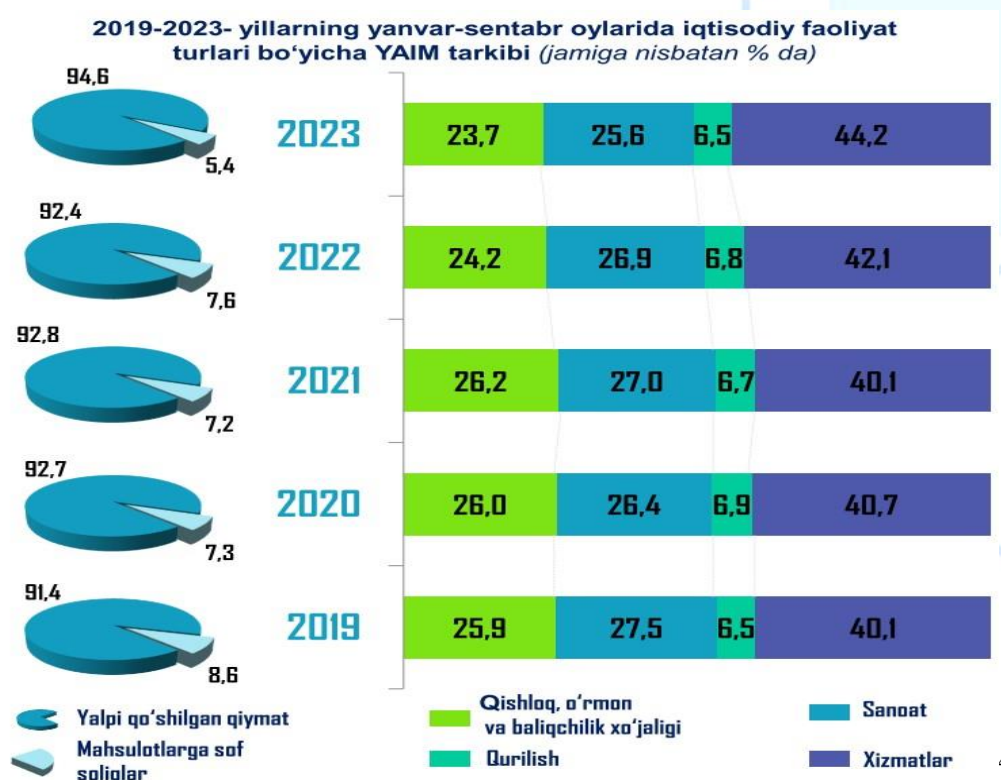
Shu bilan birga, hududlarda aholining turmush darajasi va sifatini yaxshilash, xususan kambag'allikni qisqartirish vazifalari ko'p jihatdan iqtisodiyotning barcha tarmoq va sohalarining raqobatbardoshligini oshirish hamda tadbirkorlikni rivojlantirish uchun fundamental sharoitlarni yaratib berish hisobiga yangi va barqaror ish o'rinlarini tashkil etish bilan bevosita bog'liqdir. Bu, o'z navbatida, iqtisodiyotni tarkibiy jihatdan isloh qilish va rivojlanishiga aloqador vazirlik va idoralar faoliyati uyg'unligini ta'minlashni, mavjud muammo va to'siqlarni tezkorlik bilan aniqlash va bartaraf etishga asoslangan zamonaviy va inklyuziv joriy etishni talab etadi³.

Hozirda prezidentimiz mamlakatda iqtisodiy barqarorlikka erishish uchun, davlatning iqtisodiyotdagi rolini kamaytirish chora tadbirlarini amalga oshirmoqda. Ushbu natijaga to'liq erishish uchun albatta aniq va strategik mexanizm kerakligini

³ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 26.03.2020 yildagi PF-5975-son

ta'kidlaydi. Keng ko'lamli chora tadbirlar hamda uni amalga oshirish mexanizmlari ishlab chiqilishi kerak. Bu esa o'z o'zidan O'zbekiston iqtisodiyotini yanada kuchayishiga, barqarorligini davom etishiga va maydonga rivojlangan holda chiqishi, jahon bozorlarida mustahkam o'rinni egallashiga zamin yaratishi nazarda tutiladi.

Ko'pincha muayyan mamlakatlarning iqtisodiy rivojlanish maqsadlariga erishib bo'lmaydi, chunki real iqtisodiyotda ishlab chiqarishning o'sish sur'ati pasayib bormoqda. Masalan, agar davlat xavfsizlik va politsiya yoki asosiy xizmatlarni ko'rsatish kabi asosiy funktsiyalarni bajarish qobiliyatiga ega bo'lmasa, erkin savdo zonasini (maxsus iqtisodiy zonalarni) rivojlantirish yoki aholining zaif qatlamlariga farovonligini ta'minlovchi mexanizm mavjud emas. Bu ko'plab xalqaro tashkilotlar, ijtimoiy soha va hattoki ijrochi hukumatlar tomonidan e'tibordan chetda qolgan narsa bo'lib, ular boshqa joylardan "eng yaxshi amaliyotlarni" tizimlar nusxasini usulida kam muvaffaqiyat bilan amalga oshirishga harakat qilmoqdalar.

⁴ <https://invexi.org/uz/about/>

Yuqoridagi rasmda 2019-2023 yillarning yanvar-sentabr oylaridagi iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha YAIM tarkibi ko'rsatilgan. Bunda 2019 yilda sanoat sohasi 27,5% bo'lsa so'ngi yillarga kelib 25,6% ko'rsatgich bilan pasayganini bildiradi. Lekin 2019-yilda mahsulotlarning sof solig'i 8,6% bo'lsa 2023-yilga kelib sezilarli susayib YAIM tarkibini 5,4% ni tashkil qildi. Qishloq, o'rmon va baliqchilik xo'jaligi so'ngi 4yilda kamaygan bo'lsa, qo'shimcha xizmatlar sohasi esa sezilarli oshgan. Qurilish sohasi esa jami YAIMni juda kam qismini, o'rtacha 6,6-6,7% ni tashkil qilib kelgan.

Xulosa va takliflar:

Yuqoridagi barcha muammolar hamda dolzarb mavzular talaygina. Ammo ushbu muammolar yechimini bartaraf etish ham mumkin. Bunda strategik oldindan prognozlashgan iqtisodiy tizim yaratish, muammolarni aholiga to'liq tushuntirish ishlari olib borish eng maqbul yo'ldir. Buni videoreklamalarda, o'quv darslari orqali tushuntirib borish ishlarini qo'llab quvvatlashga e'tibor qaratish kerak. Shuningdek, raqobat muhitini kuchaytirish, startaplar va kichik biznes subyektlari uchun qulay kredit sharoitlarini yaratish ham iqtisodiy o'sishning muhim omilidir. Aholining bandligini ta'minlash, ayniqsa yoshlarni zamonaviy kasblarga tayyorlash orqali ichki mehnat bozorini mustahkamlash mumkin. Bu borada texnologik o'quv markazlari va startap markazlari faoliyatini kengaytirish katta samara beradi.

Xorijiy investorlar uchun kafolatli muhit yaratish, soliq yukini soddalashtirish va investitsiyalarni himoya qiluvchi mexanizmlarni kuchaytirish orqali iqtisodiyotga yangi kapital oqimini jalb etish mumkin. Bunga Turkiya va Janubiy Koreya tajribasi yaqqol misol bo'la oladi — ular innovatsion korxonalarini qo'llab-quvvatlash orqali qisqa fursatda eksport yo'naltirilgan iqtisodiyotga erishgan. Xorijiy investorlar uchun kafolatli muhit yaratish, soliq yukini soddalashtirish va investitsiyalarni himoya qiluvchi mexanizmlarni kuchaytirish orqali iqtisodiyotga yangi kapital oqimini jalb etish mumkin. Bunga Turkiya va Janubiy Koreya tajribasi yaqqol misol bo'la oladi —

ular innovatsion korxonalarni qo'llab-quvvatlash orqali qisqa fursatda eksport yo'naltirilgan iqtisodiyotga erishgan.

Inflyatsiyani nazorat qilish, valyuta barqarorligini saqlash va moliyaviy tizimga bo'lgan ishonchni mustahkamlash esa makroiqtisodiy muvozanatni ta'minlaydi. Shu bilan birga, aholining iqtisodiy ongini oshirish, iqtisodiy jarayonlarga faol jalb etish ham muhim ahamiyatga ega. Chunki barqaror iqtisodiy tizim faqat hukumat qarorlari orqali emas, balki har bir fuqaroning ongli ishtiroki bilan shakllanadi.

Umuman olganda, iqtisodiy islohotlarning izchil davom ettirilishi, innovatsion yondashuvlar va xalqaro hamkorlikni kengaytirish orqali O'zbekiston iqtisodiyoti nafaqat mintaqaviy, balki global miqyosda ham o'z o'rnini mustahkamlashi, raqobatbardosh va barqaror rivojlanishga erishishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. B.Y. XODIYEV, SH.SH. SHODMONOV IQTISODIYOT NAZARIYASI (DARSLIK) 2017
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 26.03.2020 yildagi PF-5975-son
3. <https://invexi.org/uz//about>
4. HE ROLE OF THE STATE IN ECONOMIC DEVELOPMENT.GUIDO TABELLINI.CESIFO WORKING PAPER NO. 1256 CATEGORY 5: FISCAL POLICY, MACROECONOMICS AND GROWTH AUGUST 2004
5. Persson, T. and G. Tabellini (2003) The Economic Effects of Constitutions, Cambridge MA, MIT
6. Islom Karimov.Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi,O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralar.